

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Conferentiæ Theologico Morales

Compendiosè propositæ ac breviter resolutæ Ad Usum Directorum
Conferentiarum Hebdomadalium ... DD. Parochorum, Curatorum,
Confessariorúmque omnium

Ex Materia Septem Sacramentorum Atque Justitiæ De Restitutione
Excerptæ

Sargar, Elisaeus

Augustæ Vindelicorum, 1720

De Restitutione in Communi.

urn:nbn:de:hbz:466:1-41194

TITVLVS IX

Ex Materia de Iustitia, & Jure

De Restitutione in genere.

CONFERENTIA. I.

402. **Q**uia *Cap. Saepe, De Restit. Spolior.* dicitur: non multum interest quoad forum animae iniuste detinere & invadere alienum: quaeritur; an praecipuum restituendi sit affirmativum vel negativum; ita ut statim & pro semper obliget.

RESOLUTIO: Praecipuum Restitutionis verbatenus affirmativum, re ipsa negativum est, ita *D. Thom.* 22. q. 62. a. 8. ad 1. *Scot.* 4. D. 15. q. 2. n. 28.

Ratio est, quia praecipuum negativum est, quod per se prohibet aliquem actum positivum: Sed praecipuum restitutionis prohibetur per se primo actio realis: Igitur, &c. *pr. m.* Nam accipere alienum est actio realis: sed haec prohibetur praecipuo restitutionis; quia non restituere, live detentio rei alienae, est continuata ejusdem acceptio: Igitur, &c. *Confirm.* eodem praecipuo prohibetur acceptio rei alienae, quo detentio ejusdem: sed acceptio prohibetur praecipuo negativo decalogi: *Non furum facies*: ergo & detentio, ac consequenter etiam

etiam restitutio, quia non detinere rem, est
eam restituere.

CONFIDENTIA. II.

403

Quia secundum *Scotum* 4. d. 15. q. 2. qui-
unque abstulit, vel detinet alienum, te-
netur ad restitutionem, ille quidem ex titulo
injustæ acceptionis, hic autem ex titulo rei
acceptæ: quæri potest, quale sit inter has
duas causas restitutionis faciendæ discrimen.

R. Magnum discrimen esse: qui enim ob-
ligatur ex *injusta acceptione* aut damnificatione
ad restitutionem rei, tenetur eam reddere, etiam
cum perierit citra ejus culpam, & ad damnum
inde secutum: quando vero debetur res *ratio-*
ne rei acceptæ tantum, non manet obligatio, re
absque nostra culpa pereunte, aut non amp-
lius extante, nisi in quantum ex ea ditiores
facti sumus. Ita *DDes communiter*, ut ex
seqq. magis patebit. Porro qualis culpa
intervenire debeat, ut quis teneatur ad
restitutionem rei deperditæ vel destructæ,
sit.

CONFIDENTIA. III.

Quia culpa alia est *Theologica*, seu actio aut
missio deliberata contra dictamen rectæ
rationis quatenus est offensa Dei: alia
juridica, quæ secundum leges præsumitur esse 404.
talis; quando scilicet aliquis ex consideratio-
ne, incuria, vel negligentia omittit id quod

R 5

alio

alioquin faciendum est, ex quo sequitur damnum proximo : quæritur in proposito, an ad restitutionem faciendam ex culpa, requiratur culpa Theologica, quæ sit peccatum ; an verò sufficiat culpa iuridica, levis, vel etiam levissima.

405. RESOLUTIO prima : Nemo tenetur sub peccato mortali rem injustè destructam restituere, nisi ablatio vel destructio fuerit peccatum mortale. Ita Less. L. 2. c. 7. n. 9. & alii.

Ratio est : quia quando in damno injustè illato committitur culpa venialis tantum, tunc actus in ratione injuriæ non est perfectus : ergo non inducit obligationem perfectam, quæ astringat sub mortali : patet consequ. quia obligatio compensandi damnum non potest esse major in suo genere, quam ut injuria, ex qua nascitur. Unde qui alterum graviter credit (vel etiam occidit) ex motu primo, vel secundo primo, ab restitutionem sub mortali, vel omnino non tenetur; quia vel nullum, vel solum venialem culpam Theologicam admisit.

RESOLUTIO secunda : Nemo tenetur in conscientia ad restitutionem ex delicto, quod non concomitatur iniustitia, quæ sit culpa Theologica : non obstante culpâ iuridicâ quantumvis latâ, nisi ex contractu sese ad eam obligaverit. Communis ex PAUC. d. 52. q. 2. & Henr. d. 5. q. 3.

Ratio est : quia hæc obligatio debet esse

ex

ex iustitia : sed non potest quis obligari ex iustitia ad restituendum , nisi quando iniuste infert damnum , (secludimus obligationem ex re accepta] quoties autem quis iniuste infert damnum , peccat culpa Theologica : igitur , &c.

Dixi primo : nisi ex contractu , &c. si enim 407.
commodatarius v.g. contractum iniret cum domino commodante , quod quacunque ex causa res commodata periret , veller dominum commodantem illæsum servare , pacto stare deberet , etiamsi res illa culpa levissima vel etiam fortuito casu periret , cum omne promissum cadat in debitum.

Dixi secundò : Nemo tenetur in conscientia , quia proforo externo sunt plures leges in oppositum , obligantes scilicet ad restitutionem etiam ex culpa levi , vel levissima , tum ob præsumptionem doli aut fraudis : tum ad negligentiam ab hominibus tollendam.

Sic enim I. quando contractus est in utilitatem solius accipientis [puta commodatum] statuitur , quod accipiens teneatur ad resarciendum damnum secutum , etiam ex levissima culpa. Ratio : quia æquitas naturalis postulat , ut qui aliquid accipit solummodo in sui commodum , adhibeat eam diligentiam in conservatione illius , quam diligentissimi quique circa rem propriam adhibent , ne alter damnatum patiatur : quod est teneri ex culpa
le

levissima. II. Item, quando contractus est in utilitatem solius dantis [cujusmodi est depositum] tunc accipiens tenetur solum de dolo & culpa lata, non vero levi vel levissima, quia æquum est, ut accipiens aliquid in utilitatem dantis obligetur ad minorem diligentiam in custodiendo. III. Item quando contractus est in utilitatem utriusque (quale est Locatum, Conduatum, Emprum, &c.) accipiens tenetur de culpa lata & levi, non vero levissima. Quia Ratio non videtur dicere, ut talis tantam diligentiam adhibeat, tanquam deberet adhibere, si rem accepisset in sui tantum utilitatem.

408.

CONFERENTIA IV.

Quia culpa iniustitiæ potest esse venialis ex levitate materiæ, & ex defectu plene advertentiæ, quæritur, an in utroque casu oriatur obligatio ad restitutionem, saltem sub veniali?

R. Primo: Quando culpa iniustitiæ est venialis ex levitate materiæ tantum, oriatur obligatio ad restitutionem sub veniali. Ita *Cum*. & patet: Quia eadem malicia est alienum accipere, & illud detinere: Sed accipere alienum, quando materia est levis, est peccatum veniale: Ergo & detinere, seu non restituere.

409.

R. Secundo: Quando culpa iniustitiæ est venialis propter defectum plene advertentiæ

etiam si com nilla sit circa materiam vel damnum grave & modo res non amplius extet, aut damnificans non sit dirior factus) nullam causat obligationem restituendi ne quidem sub veniali. Ita Cum, R. R. cum Sorol. 4. de Iustit. q. 7. c. 2. Navar. Less. Sa & Lug. Ratio est : Quia obligatio gravis restituendi orta ex delicto, non oritur ex delicto, imperfecto : Sed hic esset delictum imperfectum, utpote peccatum veniale ; estque obligatio gravis, scil. circa damnum grave : ergo ex illo non potest oriri obligatio gravis, ne quidem sub veniali ; quia etiam votum prei magnæ sine sufficienti deliberatione vel advertentia factum, nullam omnino, nec venialem quidem parit obligationem, ita à pari damnificatio rei notabilis, cum eadem insufficientia deliberationis & advertentiæ commissa, nullam parit obligationem ne quidem venialem, satisfaciendi. Quare eximendus fuit ab obligatione restitutionis, qui temerè tractans scloperum oneratum, eo improvise soluto virginem occidit.

Quis.

CONFERENTIA. V.

Quia cap. notum, 2. q. 1. habetur hæc maxima : Facientem & consentientem par pena constringit : & ad Rom. 1. Qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui

qui consentiunt illis : quæritur hic , quis obligetur ad restitutionem ex delicto ? an icil : Notariorum damni executor sed etiam illud mandans, consulens, consentiens, palpans, participans, mutus, non obstant, non manifestans ? Ratio dubitandi est ; quia omnes hi videntur esse, & sunt aliquo modo consentientes in damnum positivè, vel saltem negativè : proinde sic.

- RESOLUTIO :** Omnes, qui uno prædictorum modorum causam efficacem damni dant, aut injuriæ proximi, obligantur in conscientia ad restitutionem. Ita Com. & par. ex cit. Cap. notum, & ad Rom. 1. quia omnes hi sunt aliquo modo consentientes in damnum saltem negative, dum modo sic se habeant, ut sine illis effectus non fieret : propter quod dictum est in Resol. : *Qui causam efficacem damni non dant :* De quorum singulis explicatus in seqq. Conferentiis

CONFERENTIA VI.

- 411.** **V**trum hujusmodi causæ obligent etiam ad restitutionem, quando sine earum cooperatione per alios idem damnum fuisset illorum ; puta per aliorum suasionem, consensum &c.

¶. Affirmativè : alias enim sequeretur furem à restitutione liberum fore, si forte alii

idem Furtum commissurus fuisset : Item usurarium non peccare, qui acciperet aliquid vi mutui ultra sortem, quod alius nihilominus accepisset ; quæ sine dubio absurda sunt.

Mandans.

CONFERENTIA VII.

Quando Mandans revocat verbis litteris vel ⁴¹² ~~inter~~ nuncio mandatum suum ante executionem

tionem damni, insinuando revocationem Mandatario, an teneatur nihilominus ad restitutionem damni per Mandatarium illati?

Resp. Negative. Ratio est : Quia causa Mandans revocando suum mandatum, eo ipso revocat totam suam causalitatem executionis : Ac per consequens non influit amplius in effectum securum, atque adeo non obligatur ad reparandum damnum, quod postea sequitur ex malitia Mandatarii potius, quam ex mandato præcipientis.

Consulens.

CONFERENTIA VIII.

An idem dicendum de Consulente, qui ante ⁴¹³ factum damnum, quod consulit, conatus fuit revacare suum consilium : An scilicet, etiam liberetur ab onere restituendi.

Resp. Consulentem teneri ad restitutionem damni suo consilio efficaci illati, non obstan-

te, quod ante factum damnum revocaverit
suum consilium. Ratio est: quia consilium
prius datum, non obstante revocatione, me-
vet efficaciter ad damnum inferendum, ita ut
causa illud exequens dicere possit, se indu-
ctam huiusmodi consilio: igitur &c.

Nec sane paritas est inter Mandantem &
Consulentem, siquidem quod agit Mandata-
tarius, agit nomine & auctoritate Mandantis.
Consequenter hoc ipso, quod Mandans revo-
cet suum Mandatum, cessat Ratio agendi in
Mandatario à Mandante proposita: At vere
capiens Consilium agit nomine tuo, quid-
quid agit, cum Consilium respiciat utilitatem
illius, cui datur: ergo non statim cessat
Ratio agendi semel ipsi per consilium im-
pressa, tamen si consulens centies consilium
suum revocet.

Consensus.

CONFERENTIA. IX.

414. Quia consensus alius est simplicis comple-
sentiae in malo alterius, à quo scilicet non
dependet illud malum: Alius contentus
dependentiae, sine quo malum illud non
sequeretur, rectè quaeritur, an uterque
causet obligationem restituendi.

Resp. Consentiens tunc solum teneretur ad

restitutionem, quando ab ejus consensu dependet damnum; alter autem peccat solum contra charitatem. Ratio est: quia non hic, sed ille tantum est causa efficax damni. Hinc quando ad aliquam electionem requiruntur suffragia omnium, omnes tenentur ad restitutionem qui se subscripserunt iniquæ sententiæ. V. g. iniquæ gabellæ. Quod si autem sufficiant vota majoris partis & numerus suffragiorum requisitus sit determinatus, priusquam tu des suffragium, tu quidem non teneberis ad restitutionem, peccas tamen mortaliter contra charitatem consentiendo in causam iniquam, quia tunc causa damni fuit completa ante tuam suffragationem: Secus esset, si tuum votum sit tantæ auctoritatis, ut non consentiendo alijs faceres irritam aliolem electionem: Tunc enim efficaciter concurreres ad damnum.

Palpo.

CONFERENCE. X.

Unus aliquis laudat ac commemorat hominis nobilitatem, excellentiam, vires &c. 415
Vel exaggerat acceptam contumeliam, dedecus, contemptum minimè ferendum &c. Atque ita alterum efficaciter incitat ac permovet ad actionem injustam, vindictam, aut quodvis aliud malum proximo inferendum: An incurrat obligationem restitutionis.

Resp. Si alter sine tali palpatione damnum

S

non

non intulisset, Palpo peccat contra iustitiam, adeoque tenetur ad restitutionem. Ratio est: quia est causa efficaciter cooperans ad damnum alterius.

Rekursus.

CONFERENTIA, XI.

416. **I**uxta Regulam Juris l. 3. §. non tantum ff. de incendio, dicitur: Receptatores non minus delinquunt, quàm Aggressores. Resolvendum itaque hic est, an, & qui recipiens malefactorem, teneatur ad restitutionem. Sicut itaque

RESOLUTIO: Ut recipiens malefactorem teneatur ad restitutionem, necesse est, ut recipiat eum qua talem formaliter, pro securitate maiè agendi. Est omnium & pariter: Quia tunc solum influit in damnum, ut fiat, vel ut factum non reparetur, quando scilicet fures occultè detinent, protegunt ac securitatem præstant ad damna inferenda, prædas eorum servant &c.

Hujus modi sunt I. Advocatus causæ manifestè injustæ patrocinium assumens. II. Cautiones, filios familias contra parentum voluntatem em domo excipientes, ad prodigendas pecunias à parente profectitias compositionibus, iustibus &c.

Participans.

CONFERENTIA. XII.

Aliquis furem adjuvat ad effringendas fores: Scalam applicat & tenet, vigilem aut exploratorem agit: Item Faber ferrarius subministrat clavem universalem ad furandum, &c. 417.

An omnes hi teneantur ad restitutionem?

Resp. Primo: Omnis Participans in actione injusta damnificante alterum, sit obligatus ad restitutionem damni securi. Ratio est: Quia talis directè & physicè cooperatur ad damnum injustè interendum in actione intrinsecè mala, v. g. occisione, vulneratione, effractione, ablatione vel asportatione rei alienæ &c.

R. Secundo: Qui participat in actione ex se 418. indifferente, & solum ex alterius mala intentione prava, metu mortis vel gravis verberationis, aut ob aliam justam causam, potest & à peccato, & ab onere restitutionis excusari. Ita Communis.

Ratio est: Quia actionem ex se indifferentem ad bonum finem exercere per se licitum est: Atqui talis exercet actionem de se indifferentem ad bonum finem, scil. vitam propriam, vel incolumitatem conservandam: Igitur &c. Et hinc excusantur à peccato restitutionis onere. I. Qui metu mortis vel alterius gravis mali coactus, præbet furi claves, scalam tenet prædam ablaram portare juvat, vaccas & pecora abigit &c. Quia omnes hæ actiones in

differentes, ex sola furis malitia damnificant tertium. II. Non item excusatur, qui firmiter metu adactus ipsemet fores effrugit, res ex domo eijcit, defendentes impugnat, tormenta in Christianos explodit &c. Quia tales actione sunt ex se & intrinsecé malæ, nullo fine excusabiles.

Mutus: non obstans: non manifestans.

CONFERENTIA, XIII.

MUTUS, non obstans, non manifestans, ipsa idem sunt ac non impediens damnum alterius, cum posset ac deberet: tales sunt Reges, Principes, Gubernatores Provinciarum, Duces, belli, Consiliarij Regum ac Principum, Custodes sylvarum, vinearum, piscinarum, fluminum: Item Assessores, Canonici, Capitulares, Tutores Curatores, Administratores bonorum, Praefecti, Satrapæ Oeconomii, Coqui, Cellarij, Granarij, Famuli, Ancillæque, quibus cura demandatur rerum domesticarum, &c. Proinde de omnibus his quæritur, an & quando teneantur ad restitutionem damnorum ex ipsorum taciturnitate non obstantia, & non manifestatione illatorum; pro quo sit.

RESOLUTIO Universalis: Mutus, non obstans, non manifestans, obligantur ad restitutionem damni, quando illud non impediunt dum possunt & tenentur ex iustitia, pura officio

cio vel contractu. Ita omnes: & patet: quia obligatio restituendi ex delicto (de qua loquimur) non oritur nisi ex iniustitia: ergo commissio impediendi damnum alterius non inducit obligationem restitutionis, nisi ea sit contra iustitiam, sive actionis ex iustitia debitæ, ad quam scilicet damnum patiens jus habeat: utpote quia pro illa dedit stipendium, gabelam, salarium &c.

Dicitur est: dum possunt: nullus enim ex prædictis obligatur ad impediendum damnum. 420
proximi cum periculo propriæ vitæ, vel alio gravi, nisi ad id se obligaverit: quia non videntur ordinariè assumi officia cum tanto onere. Unde I. Principes, Magistratus, Gubernatores &c. quibus ex officio incumbit procurare tranquillitatem & indemnitatem civium, tenentur ad restitutionem omnium dampnorum ex sua culpa. Et negligentia securorum, ut si non impediunt damna à feris, latronibus, aliisque perniciosis illata subditis. II. Item Assessores, Consiliarii, Capitulares tacendo, vel absentando se, cum possent, non impediunt iniquam Constitutionem, Electionem &c. III. Item Tutores, Curatores, Administratores bonorum non impediunt damna pupillis, Minorennibus, Ecclesijs &c. Provenientia. IV. Item famuli domestici, quibus cura specialis domus aut rei familiaris commissa, vel demandata est, &c. V. Custodes urbium, pagorum, agrorum
S 3 vine-

vinearum, sylvarum, fluminum, piscinarum, &c. Per negligentiam grave damnum inferri permittentes: Aut fures vel defraudatores aut damna inferentes, non manifestantes &c. De quibus vide, si placet, plura in Patricio *Tr. 4. praelim, ad præceptum 2. Tabula cap. 3. sect. 1. num. 58.*

CONFERENCE. XIV.

421. Quidam à fure accepit pecuniam, ne clamaret, alias non obligatus ex officio clamare, an teneatur ad restitutionem.

R. Non teneri, nisi illa pecunia vel pretium esset pars furti, quia tunc ratione rei acceptæ obligaretur: Cæterum in damno notabili inde secuto peccaret mortaliter contra charitatem, dum non impediret illud, cum posset: patet ex dictis.

Quid.

CONFERENCE. XV.

422. Quia *Exod. 2.* statuitur, ut, si quis furerit bovem, aut ovem occidat, quinque boves pro uno, & quatuor oves pro una restituat; quæritur, an non sufficiat restituere simplum, seu tantum, quantum blatum est.

Resp. Considerando substantiam & finem restitutionis ac justitiæ commutativæ, sufficit restituere simplum: At vero secundum legem justitiæ vindicativæ interdum plus est restituendum, sed non nisi post sententiam judicis. *Ita Communis & certa.* Ratio

Ratio primæ partis est: quia restitutio est ac-
tus justitiæ commutativæ, per quam fit æqua-
litas inter datum & acceptum: sed reddere
plusquam acceptum est, non est æqualitas
dati & accepti: Igitur &c.

Ratio vero secundæ partis est: ipse textus cit.
Gen. 22. quod faciendum erat in pœnam inju-
riæ à justitiâ vindicativa, quæ non obligat nisi
post sententiam judicis; quia qui offendit, te-
meretur quidem pœnam admittere, si ipsi impo-
natur, non tamen ad illam se offerre, cum Rei
sit pati, non agere.

CONFERENTIA. XVI.

An sufficiat rem ablatam in æquivalenti re-
stituere, si dominus rem extraneam exigat?
R. Cum communem rem extraneam per se eandem
numero restituendam esse. Ratio est, quia
cum Dominus illius dominium non perdiderit
jure & rationabiliter potest illam exigere: ergo
alter eam denegans, quantumvis æquivalen-
tem reddat, facit exigenti injuriam.

423.

CONFERENTIA. XVII.

An si res fuerit injustè ablata, vel mala fide
possessa, sit restituenda una cum fructu si sit
fructifera, cum lucro cessante, & damno e-
mergente; Resp. cum Communi affirmative. Ra-
tio est: quia non tantum Res Domini tui est,
sed etiam ejus usus & fructus, qui ex ea perci-
piuntur, & sane damnificans omnium horum
causa est; puta damni emergentis, lucris cessantis
&c. Igitur ad omnia tenetur. S 4 CON-

424.

CONFENTIA. XVIII.

425.

Ad quid teneretur possessor bonæ fidei, postquam ipsi innotuit rem esse alienam; & Eum teneri [si eam nondum legitimè præscripsit] illam domino suo restituere, si adhuc extet: vel saltem partem, si pars tantum extet: quod si vero bona fide totam absumpserit, ad solos fructus extantes obligatur, tum naturales; tum mixtos, detracto tamen valore & pretio industriae.

Ratio primæ partis est; quia possessor malæ fidei teneretur restituere rem ablatam in toto, vel in parte si in toto non potest, sed possessor bonæ fidei, quamprimum sciverit rem esse alterius, incipit esse malæ fidei possessor. Igitur ad idem obligatur.

Ratio secundæ & tertiæ partis est; scilicet, de fructibus naturalibus & mixtis extrantibus: quia quidquid spectat ad rem alienam naturaliter, domino restitui debet, saltem dum adhuc extat: Sed fructus tam naturales, quam mixti, pertinent ad rem naturaliter, non autem expensæ & industria: Igitur &c.

426.

Unde I. fur, vel mercator non obligatur ad restitutionem lucri, quod sua industria & arte negociando pecuniæ aliena conquirit nisi etiã dominus idem fecisset: quia tunc teneretur de lucro cessante. Ratio est, quia, istud lucrum non est fructus pecuniæ de se sterilis, sed industriae. II. Item si frumentum alienum, seu quidvis aliud mercium, alio [ubi plus valet] de-

por.

portatum longe carius vendidisti, lucrum non domino, sed tibi acquiris, satisfacisque restituendo frumentum ejusdem qualitatis: ob eandem rationem. III. Item si seminasti [bona vel mala fide] frumentum alienum in agro tuo, segetem rotam tibi acquiris: est enim fructus agri tui & industriæ tuæ: Quare solum teneris Domino restituere ipsam frumentum seminatum æquivalens, si illud bona fide accepisti: Si vero malâ, teneris etiam ad damnum emergens, & lucrum cessans Domino ex carentia sui frumenti. IV. Econtra, si tuum frumentum in alieno agro (bona vel mala fide) seminasti, rota segetis erit domini agri, quia est fructus rei tuæ: Tibi autem remanebit frumentum æquivalens seminato, & expensæ, laborisque pretium.

CONFIDENTIA. XIX.

POSSessor malæ fidei vel etiam bonæ, locavit 427
torquem aureum alienum pro pretio ad ostentationem, cujusnam erit illud pretium, Domini an Locatoris tanquam fructus industriæ? R. Cum Communi, spectat ad dominum.

Ratio est: quia illud lucrum revera non est fructus industriæ Locantis, sed datur pro usu ipsius rei vero pretio æstimabili: ergo spectabit ad Dominum.

S 5

CON-

CONFERENTIA. XX.

428. **P**ossessor malæ fidei percepit fructus ex
 aliena, quos dominus rei non erāt percep-
 turus, an teneatur eos domino restituere.
 Certum est apud omnes, eos teneri domino
 restituere, si adhuc extant. An autem tene-
 tur, si non amplius existant, sic

RESOLUTIO Affirmativa: Ratio est
 Quia eo ipso quod semel in rerum natura ex-
 titerint tanquam veri fructus rei illius, domi-
 nium illorum pertinuit ad dominum rei, adeo-
 que qui illos ab eo puncto detinuit non resti-
 tuendo, injuriam domino intulit, damnum
 que injustum dedit eos consumendo: Ergo
 ex titulo injustæ detentionis & acceptionis co-
 netur ad eorum restitutionem.

429. CONFERENTIA. XXI.

Quando res aliena apud possessorem iniquum
 fortuito casu, & sine ejus culpa perit, qua
 certo etiam apud dominum periisset, non ta-
 men per injuriam, teneturne ad faciendam re-
 stitutionem domino? &. In foro conscien-
 tiæ non teneri, nisi forte ex ea re in aliquo fa-
 ctus sit ditior. Ita *Molin, Tr. 2. D. 726. num.*
2. & Com. Ratio est: Quia possessor iniquus
 in tali casu nil damni domino intulit,
 quod non erat certo passurus, & quidem citra
 injuriam: Igitur nulla ipsi est facienda resti-
 tutio; Patet Conseq, quia hæc ideo fieri de-
 bet, ut per eam fiat æquitas; sive ut tantum

habeat dominus, quantum ex re sua habiturus erat, si sibi ablata non fuisset: Sed in casu conferentia dominus abique ulla restitutione tantum haberet, quantum habiturus fuisset igitur &c.

430

Dictum est autem: *Non tamen per injuriam*: Nam si non erat peritura apud dominum, nisi per injuriam, tunc sicut ille, per quem erat injusto modo peritura, teneretur ad restitutionem, ita & alter, qui ipsum prævenit: & ideo fur teneretur ad restitutionem rei, quam alius fur accepturus fuisset, quia per injuriam.

Dices: Iniquum possessorem teneri ex titulo iniustæ acceptionis.

¶ Injustam acceptionem non parere obligationem restitutionis, nisi quando est efficax damni, qualis in proposito non est.

CONFERENTIA XXII.

Quidam bona fide cœpit possidere equum à se emprum, sed post supervenit dubium, an non sit furtivus: an possit eo uti & distrakere.

431

¶ Talem teneri ex orto dubio adhibere debitam diligentiam ad investigandum veritatem; qua proinde non comperta potest equo uti, ac etiam divendere, monendo tamen emptorem de dubio: Ita *Sanch. in Moral. L. 2. cap. 23. 188.* ubi plures alios pro se refert. Ratio primæ partis est, quia dubitans non inquirendo veritatem fieret possessor malæ fidei, cum interpretetur nolle dare rem domino suo, si forte in-

in.

inveniat. Quod autem possit ea licite uti
& divendere, patet ex *Reg. jur in 6. in par*
causa potior est conditio possidentis, utique ad ven-
vandam, quod denique debeat emptorem me-
nere de dubio, inde constat, quia non licet
vendere rem vitiosam tacito vitio.

Dices: Agere contra conscientiam dubiam, est peccatum: talis autem possessor ageret contra conscientiam dubiam divendendo equum: Igitur &c. & agere contra conscientiam practice dubiam esse peccatum, non autem speculative tantum dubiam, qualem habet dictus possessor facta inquisitione, ex *Reg. Juris: In dubio melior est conditio possidentis*.

CONFERENTIA, XXIII.

432. Quidam bona fide emit equum, de quo postea hic certior, quod sit furtivus, Quæritur, an possit eum reddere furi ad pretium recuperandum? &. Cum *Less. Lib. 2. cap. 14. dub. 3. Lugo, Dian & alii*, affirmative, si pretium aliter recuperare nequeat. Ratio est: Quia justitia talem non obligat, ut evitet damnum proximi cum suo incommodo: Ergo ut se inademnem servet, poterit rem proximi ponere in priorem statum rescindendo contractum injustum. Nec tunc dominus equi poterit esse rationabiliter invitus, quia sicut ipse po-

potius uo, quam equi emptoris commodo prospicit, ita pariter emptor potius suæ, quam domini utilitati prospicere potest.

CONFIDENTIA. XXIV.

Dubius, an res sit furtiva, eam emit animo retinendi, an peccet & teneatur ad restitutionem.

433.

R. Primo : Eum peccare contra iustitiam, Ratio est : quivis tenerur lege iustitiæ se non exponere periculo iniustitiæ : Sed talis emptor exponit se manifesto periculo iniustitiæ : Supponitur enim habere verum dubium ex signis probabilibus ortum : Igitur &c.

R. Secundo : Eum etiam teneri ad restitutionem, *primo* quia est possessor malæ fidei : *secundo* quia ipsi non suffragatur possessio, ut in dubio sit melior ejus conditio, quæ est regula pro possessore bonæ fidei tantum.

CONFIDENTIA. XXV.

Vnus possidet rem bona fide, alter putat esse suam, ideoque eam clam aufert : Anteneatur eam restituere ? *R. teneri.* Ratio est manifesta ex regula juris sæpe relata ; quia in dubio potior est conditio possidentis bona fide, consequenter alter injustè ipsum spoliat sua licita possessione, & tenerur eum ad eandem restituere.

434.

CON.

CONFIDENTIA. XXVI.

435. **M**eretrici pro copia [corporis] sui aliquoties exhibita promissa est certa pecunia, aut re ipsa data : An possit eam exigere, vel de tam retinere absque onere restitutionis.

¶. Opere completo potest eam pecuniam exigere & acceptam retinere absque onere restitutionis. Ita Mol. D. 94. Less. cap. 14. dub. 1. & colligitur ex D. Thom. 2. 2. q. 32. a. 7. ubi docet : posse retinere id, quod propter opus malum acceptum est. Ratio autem est : quia opus illicitum quia delectabile, est pretio æstimabile : Ergo si in gratiam alterius completum est, ex justitia persolvi debet nisi lex aliter statuat, ut fit in casu beneficii simoniacè obtenti. II. Quia Promissio rei licite adimplenda est, quoties adimpleri potest absque peccato sed promissio pecuniarum est promissio rei illicitæ, quæ licet ante facinus commissum adimpleri nequeat absque peccato, potest tamen post patratum peccatum : Ergo debet adimpleri patrato scelere : *pr. m* quia solutio præstito opere non ordinatur amplius ad peccatum jam præteritum, sed est executio actus justitiæ. & ideo

Dictum est : Opere completo : quia utique ante opus completum, in malis promissio des rescindenda est juxta cap. in malis, 22. q. 1. h4.

CON

CONFERENTIA. XXVII.

An lucrantes ludo humana lege prohibito, teneantur ad restitutionem lucri? Per se loquendo non teneri ante Judicis sententiam. Ita DD. communiter. Et Ratio est: Quia si esset aliqua obligatio, illa esset vel ex injusta acceptione, vel ratione rei acceptae, sed neutrum: Ergo: *pr. m.* quia perdens non potest esse rationabiliter invitus, quod lucrans lucrum accipiat vel retineat, si quidem ex conventionione mutua ita Inferint, ut victori lucrum cedat. Nec obstat Lex humana ludum prohibens; quia haec non prohibet dominij translationem sed solum concedit amissorum repetitionem per sententiam Judicis: Ut patet ex *can. Episcopus 35. & cap. Clerici, De vita & honestate Clericorum.*

436.

Dixi, *per se loquendo*, Si enim ludens, à quo lucratur, non sit dominus pecuniae amissae [puta filius familias in potestate patris constitutus, vel Religiosus &c.] lucrans tenetur ad restitutionem: Item qui in ludendo fraudes committit: Alserum vi, metu, convitiisque ad ludendum pertrahit: aut etiam quando lucrans peritissimus novit imperitiam collusoris: tunc enim invitus & innocens non censetur transferre dominium perditum in lucrantem.

CONFERENTIA. XXVIII.

An, qui monetam defectuosam prius ab alio falsario accepit, possit eam rursus ut veteram

437

am expendere, ne damnum patiatur. & negative. Ratio est; quia sicut prior falsarius peccavit & tenetur ad restitutionem; ita & secundus, cum idem plane faceret.

CONFERENTIA. XXIX.

438. Fur abstulit rustico vitulum, pullum equinum, bovem macrum, qui omnes apud furem augmento intrinseco aucti sunt quoad substantiam in bovem, equum & bovem pinguem, non ita augmenandi apud rusticum, quare quaeritur, in quonam statu eos tenetur fur restituere.

R. In optimo statu: Ita *Comm. DD.* Ratio est: quia totum incrementum intrinsecum, & optimus status rei inherens, una cum ipsa re ad rusticum, tanquam dominum, spectat: igitur sicut res ipsa (bos, equus) ita & incrementum intrinsecum ejus domino restituenda sunt; ita quidem, ut si longiori mora possessoris iniqui deterior reddatur, is injustum damnum domino inferens, compensare teneatur secundum aestimationem rei in optimo statu, quem semel habuit, etsi apud dominum manens nunquam ad talem statum pervenisset; deductis tamen expensis.

CONFERENTIA. XXX.

439. Ac quid, si vitulus aut pullus equinus apud rusticum manens adolevisset in bovem

aut equum, qui apud furem non ira exerevit, sed vel statim absumptus vitulus, aut pullus divenditus fuit.

R. Similiter furem teneri reddere aestimationem, secundum valorem summum, quo rusticus vitulum aut pullum certo, vel probabiliter deduxisset, aut vendidisset: nim. ratione damni emergentis & lucri cessantis, cujus utriusque fur causa fuit.

CONFIDENTIA. XXXI.

Cleptus furatus est Tremulo modium tritici 440. ci mense Augusti, quo valebat tres aureos: Postea in hyeme valuit sex aureos? anden. finita hyeme vicina jam pingui messe decrevis ad duos aureos: quæritur, ad quid teneatur Cleptus?

R. Hic inspicendum esse I. quonam diebus eorum tempore Cleptus triticum illud consumpsit. II. Quonam Tremulus illud distracturus fuisset, si ei ablatum non fuisset. Jam ergo

Si Tremulus dominus tritici illud fuisse 441. assumpturus vel distracturus primo tempore valoris trium aureorum, & Cleptus eum eodem tempore consumpsit, is tenerur restituere tres solum aureos aut modium tritici æqualis bonitatis. Ratio: quia non damnificavit Tremulum, nisi in illo valore.

Si Tremulus suum triticum erat venditurus 442. in tempore aucti valoris sex aureorum, & Cleptus

I

sus

fus illud consumpsit: tempore valoris trium aureorum, is tenetur restituere Tremulo sex aureos, aut duos medios tritici. Ratio: quia toto hoc majori pretio illum damnificavit.

443.

Si Tremulus triticum consumpturus aut distracturus erat tertio tempore diminuti valoris duorum aureorum, & Clepsius illud absumpsit primo tempore valoris trium aureorum, tenetur is restituere Tremulo tres aureos. Ratio: quia fur tenetur reddere rem, vel rei pretium, quanti est eo tempore, quo rem consumit: tunc enim actu damnum inferens injusta consumptione contrahit onus restitutionis.

444.

Si Clepsius consumit triticum secundo tempore valoris sex aureorum, & Tremulus illud distracturus erat primo tempore valoris trium aureorum, ille tenetur huic restituere sex aureos. Ratio: quia triticum existens in secundo tempore valoris sex aureorum adhuc domino sui est, non furis, consequenter in valore illo domino crevit, & non furi.

445

Si Tremulus triticum suum servasset in tertium tempus, idque distraxisset aut consumpsisset illo tempore diminuti valoris duorum aureorum, Clepsius adhuc teneretur restituere pretium intermedij temporis, nim. sex aureos quo ipse absumpsit. Ratio est: Quia quando Clepsius absumpsit triticum injuste, tenebatur ratione injuste consumptionis restituere ei valorem currentem sex aureorum: nec postea

jam absumptum poterat amplius decrescere domino, imo nulli: Ergo obligatio illa semel contracta manet etiam in tertio tempore diminuti valoris.

Si Clepsius consumpsit tritici unum tertio tempore, quo valebat duos aureos, & Tremulus distracturus fuisset in primo tempore valoris trium aureorum, ille tenetur huic restituere tres reos sive pretium primi temporis. Ratio: Quia plus illi non nocuit, siquidem illud non fuerat servaturus ad tempus medium valoris majoris. At ais: Medio tempore tritici valor crevit: Ergo domino crevit. Contra: At jam tertio tempore pretium rursus decrevit: Ergo domino decrevit: Itaque fur solum obligatur ad damnum illatum, quod est pretium primi temporis. 446.

Si denique Tremulus consumpsisset aut distractisset triticum tertio tempore, quo illud assumpsit Clepsius, is solummodo restituere debet duos aureos. Ratio: Quia pro tempore precedenti nullum passus est damnum Tremulis; pro tempore autem presenti reddi rem quanti valet: Igitur &c. 447

Ubi.

CONFRENTIA XXXII.

Habens bona fide alienum equum, vestem aut aliam rem: Hos aliter us ad iter praesepit confugit: hospes tuus natus aut s. re. 448

T 2

nam

nam in tuo diversorio reliquit &c. Postquam cognoscit ea esse aliena, in quo loco restituenda sunt, Dominine, an tuo?

RESOLUTIO : Quando res est restituenda ex titulo rei acceptæ tantum, id est, à possessore bonæ fidei; sufficit eam reddere in loco in quo tunc temporis possidetur, quo cognoscitur esse aliena, nec debet mitti ad locum peregrinum cum expensis possessoris. Ita Molin. Disp. 752. Less. 1. 2: cap. 14. dub. 8. & Comm.

Ratio est facilis : Quia possessor bonæ fidei non tenetur subire vel pati damnum absque sua culpa; Sed hic pateretur damnum absque sua culpa, si nim. suis expensis teneretur rem domino mittere ad locum distantem: Igitur &c.

CONFERENTIA XXXIII.

449. At dominus ignoratur, vel ita absens est, ut conveniri non possit, aut certè non sine majori sumptu, quam res ipsa valeat, quid tunc faciendum? &c. Si quidem superstit spes dominum aliquando conveniendi, res eousque servanda erit: Si servari nequeat alienanda vel absumenda, ac pretium postea domino restituendum: cessante omni spe dominum conveniendi detur ejus confanguineis, si qui adsunt, aut pauperibus juxta tutiorem sententiam: at denique juxta probabilem poterit eam sibi servare possessor bonæ fidei; quia tunc res comparatur debito incerto, seu rei ignoti domini.

CON

CONFERENCE TIA. XXXIV.

450

Tu fu accepisti mihi ex stabulo meo Campidonæ equum; eumque per aquam transtulisti Viennam; Item pecuniam mille florenorum, quam ego profecturus Lugdunum mecum accepissem pro coemendis mercibus: quaeritur an satisfacias mihi, equum restituendo Viennæ, & pecuniam Campidonæ.

RESOLUTIO: Quando obligatio restitutionis oritur ex delicto seu injusta acceptione, debitor obligatur suis expensis collocare rem in loco, in quo dominus eam erat habiturus, si illi non fuisset ablata, in proposito equum Campidonæ, & pecuniam Lugduni. Ita omnes: Ratio est manifesta: quia per restitutionem Creditor debet ad æqualitatem reduci, ita ut nullum ex injusta tua acceptione vel detentione patiarur damnum aut gravamen: atqui ego non reducor ad æqualitatem ex injusta tua acceptione mei equi aut pecuniæ, si illum mihi Viennæ restituas, aut hanc Campidonæ, quia interim faciendæ mihi erunt expensæ, donec equum reduxero Campidonam, aut pecuniam Lugdunum: Igitur &c.

CONFERENCE TIA. XXXV.

Emisti à me, aut conduxisti equum Campidonæ, quocum proficisceris Viennam; Item dedisti hic mihi pigaus pro mutuata tibi pecunia, interim tu te confers Oempontum; Item depolulisti hic torquem aureum, & postea

451

T 3

trans-

transfers te Argentoratum : vel commodas
 tibi hic vestem pretiosam , quacam vadis
 Helvetiam : Quæritur I. an tu mihi satisfacere
 restituendo equum Viennæ ? II. An ego
 teneat tibi mittere pignus Oenipontum ? III.
 An ego obliger meis expensis tibi mittere torquem
 aureum Argentoratum ? IV. An tu teneat
 tuis expensis mihi mittere meam vestem pre-
 tiosam ex Helvetia.

RESOLUTIO : Restitutio ex contractu
 isto , in quo eadem numero res reddenda
 (puta pignus , depositum , commodatum) ordi-
 nariè restitui debent in loco , in quo traditæ
 sunt , nisi contrahentes aliter inter se paciscen-
 tur. Ita *Comm.* Ratio est : Quia qui paciscen-
 tur de eadem re , videtur etiam tacitè pacisci
 de eodem loco , nisi expressè aliter inter se con-
 veniat. Ex quo facile resolvere est quæ-
 propositas quæstiunculas , scilicet te debere
 mihi restituere equum conductum , aut pretiosam
 empti Campidonæ : Item pignus tollere tuis
 expensis : similiter & torquem aureum apud
 me depositum : ac mittere mihi meam vestem
 pretiosam.

Cui.

CONFERENTIA. XXXVI.

452.

Dictum est sup. Possessorem bonæ fidei p

se rem emptam à fure, quem nesciebat esse talem rescindere contractum, & reddere eam furi, si alia via ab eo precium acquirere nequeat: quæritur hic an idem possit, qui scienter rem emit à fure? &c. Probabilior & verior est sententia (quamvis opposita non sit omnino improbabilis) talem teneri reme furtivam immediata è domino, non furi restituere.

Ratio est: tum quia tenetur non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione injustæ acceptionis, estque quasi fur, tum, quia censetur hoc damnum in se suscipere, ac credere juri, quod alioquin haberet ad rescindendum contractum, tum denique quia malitia & dolus nemini patrocinari debet: hic autem ipsi patrocinaretur, si posset eam reddere furi, ad recuperandum suum precium: Igitur &c.

CONFIDENTIA, XXXVII.

Si ego Tito debeo centum ex mutuo: & Titius similiter debet Cajo centum: an satisfaciã meæ obligationi, numerando Cajo centum; &c. Substituente ratioabili causa, & in foro conscientiæ, affirmativè. Ratio est: quia tali modo adhuc servatur æqualitas, ut nimirum quilibet habeat, quantum habere debet. Nec cetè Titius potest esse rationabiliter invitus, quod ego ex rationabili causa ipsum præveniẽdo, solvamejus creditori Cajo, ad ejus damnum avertendum, quippe alia suum debitum difficulter recuperaruro.

T 4

CON-

CONFIDENTIA. XXXVIII.

454. Aliquis auferit rem à justo Possessore, qui non est Dominus proprietarius ejus, v. g. Commodatario, Conductore, Emphiteuta, Administratore, Procuratore, Dispensatore, Tutore, Curatore, Depositario, pignus habente, Custode rei sibi concreditæ, ut à Sartore vestes alienas conficiendas, Lotrice industria lavanda, &c. An teneatur, eam restituere ipsi domino proprietario, an vero Commodatario, Procuratori. Lotrici &c.

¶ Non semper ipsi Domino proprietario & directo rei ablatae restituenda est, sed per se regulariter justo Possessori, à quo ablata est. Ita *Comm.* Et Ratio est: quia licet is rei dominium non habeat, tamen ex pacto & justo titulo habet jus, illam usurpandi, servandi, detinendi, custodiendi &c. Ergo auferens ei rem privat ipsum justa possessione, plerumque non sine damno vel lucro cessante: consequenter ipsi & non domino immediate restituenda est.

Dixi *per se & regulariter*: Si enim Custos, Administrator, &c. suspectus sit de re sibi iniuste retinenda vel absumenda: vel non est ex pax dominij aut administrationis (cujusmodi v. g. est Religiosus subditus, uxor respectu bonorum viro priorum & communium utriusque filius familias, pupillus &c.) tunc naturalis & æquitas postulat, non ipsi, sed domino

vero

ve o, viro, parenti, aut tutori restituendam esse.

CONFERENTIA, XXXIX.

455

Positens acculat se apud Confessarium, quod possideat multa bona acquisita per simoniam, usuras, injustos contractus, defraudationes, furta, rapinas, &c. quorum dominos ignorat, ita absentes sunt, ut eis restitui nequeant: quid ergo ipsi imponendam à Confessario.

Ex. Cum Comm. DD. ea definitione Alex. III. cap. cum tu, de usuris. Illa bona restituenda esse pauperibus, Ecclesiis, ac piis locis. Ratio, quia ea censetur esse mens dominorum bonorum illorum, ut quibus non possunt reddi temporaliter, reddantur spiritualiter, utpote per eleemosynam.

Cæterum notandum, antequam restitutio rei incertæ fiat pauperibus, præmittendam esse diligentem inquisitionem veri domini, aut hæredum; ne successu temporis, dominus compareat, & teneari de novo restituere, tibi que impurare, quod rem alienam ita imprudenter alienaveris. Quod si enim facta diligenti inquisitione, & domino non comperito, erogaveris eam pauperibus citius absumentam, ad nihil amplius teneberis, quia culpam tuam purgasti per dictam inquisitionem, erogationemque in pauperes.

T 5

CON-

CONFERENCENTIA. XXXX.

456. **O**fficialis inclytæ Civitatis, Monasterij, Collegij, Seminarij, Hospitalis, &c. subtraxit mille aureos, ac pœnitentia ductus dixit ad Confessarium, se velle eos in pauperes erogare: an sufficiat?

R. Damnum Communitati, Monasterio, &c. factum non compensari per restitutionem pauperibus factam. Ratio: quia Communitas ipsa læsa est immediatè, non vero particulares personæ, sive divites, sive pauperes sint: ergo restitutio faciendâ est immediatè communitati læsæ, non pauperibus, *ita Com. DD. apud. Patric.*

CONFERENCENTIA. XXXXI.

457. **S**ed quid, si ex iniqua mensura prædiorum Agrorum, &c. subditi notabile damnum acceperint, & Princeps proventum, an & hic restitutio faciendâ pauperibus? *R. cum Lugo tom. 1. de just. disp. 6. sect. 12. num. 148. Tambur. lib. 8. tract. 4. c. 1. d. 2. num. 19. & alijs non pauperibus, sed subditis damnificatis restitutionem faciendam esse. Ratio: quia hi, non illi injuste damnificati sunt,*

Sed quomodo, ats., tot subditis faciendâ legitima restitutio.

R. det Lugo cit. Fiat ergo restitutio toti communitati, vel vicinæ læsæ per aliquod commune bonum, v.g. faciat Princeps merces meliores, ac vilius vendendo, aut meliori pondere ac mensura: aut remittendo ali-

quandiu consuetos redditus, onera, &c. ut
lic, quantum fieri potest, damna compensentur,

Quando.

CONFERENCE. XXXII.

Pœnitens obnoxius restitutioni eam pro-
crastinat de anno in annum, usque dum
veniat ad mortis articulum, in quo constitutus
posset quidem facere restitutionem per se, ta-
men potius vult eam in testamento hæredibus
committre: an possit absolvi à Confessario
ipso assistente.

&. Talem pœnitentem obligatum fuisse ad
restitutionem faciendam. I. quoad actum in-
ternum, sive voluntatem restituendi, à primo
instanti, quo agnovit, se esse possessorem rei
alienæ. II. Quoad actum externum seu rea-
lem restitutionem, pro prima commoda op-
portunitate, quam habuit. III. Adeoque ob-
ligari ad lucrum interim Creditori cessans, ac
damnum emergens. IV. Nec posse absolvi,
priusquam hæc omnia restituat, si sit restituen-
do: ita per omnia communis.

Ratio primæ partis est: Quia præceptum
restituendi, seu rem alienam non detinendi in-
vito domino, est negativum, ac consequenter
pro semper obligat: ergo si non in re, saltem
in voto ac proposito, tenetur statim in primo
instanti mathematico ad restitutionem; aliàs
manet semper in proposito peccandi.

Ratio secundæ partis est: quia restitutio rea-
lis

459. **l**is est quidam actus positivus externus, requi-
rens moram temporis ad sui executionem: igitur
necesse est, ut præceptum restituendi rea-
liter obliget pro primo instanti, morali seu
prima habita commoditate debitori possibili.

Ratio tertiæ partis ex dictis constat: quia
460. **scil.** possessor malæ fidei obligatur Creditori
ad lucrum cessans ac damnum emergens: talis autem est possessor malæ fidei, qui scit,

461. **se esse obnoxium restitutioni: igitur, &c.**
Ratio denique 4tæ partis inde sumitur, siqui-
dem talis dilatio solutionis est signum, pœnit-
entem non habere omnimodam voluntatem
restituendi, sed solummodo conditionatam,
scil. si moriatur: hæc autem intentio non
sufficit ad veram pœnitentiam; quia includit
animum ulterius peccandi, si eum contigerit
non mori: igitur, &c.

Deinde sanus potens restituere, ac nolens,
462. **non debet absolvi: ergo minus, qui mori**
proximus est, quia is vel maximè salutem ani-
mæ suæ procurare debet. Denique experien-
tiâ constat, similes debitorum restitutiones
(maximè si sint occultæ) vel nunquam, vel
non nisi tardissimè ab hæredibus fieri.

CONFERENTIA, XXXIII.

463. **O**noxius restitutioni eam facere nequit nisi
cum periculo animæ suæ vel suorum, vira

corporalis, aut liberatis, mendicitatis, &c.
An liceat ipsi differre restitutionem, usquedum
prædicta pericula cessaverint?

RESOLUTIO sit ex *Scoto 4. d. 15. q. 2. d. n. 33.* Licet detinere rem alienam, quando ille, cujus est, debet rationabiliter velle eam detineri, ut si sit in præjudicium Communitatis, vel ipsius recipientis restitutionem. 2. Debet etiam velle, non fieri restitutionem, quando esset in diffamationem restituontis. 3. Debet magis velle, quod vitetur magnum incommodum proximi restituentis, quam modicum suum, vel omnino nullum in modica dilatione restituontis, Ratio est: quia lumen naturæ dicitur bonum communitatis præferendum esse bono privato: & bonum altioris ordinis bono ordinis inferioris: & magnum incommodum parvo, vel nulli. Ac quid si ex dilatione restitutionis Creditor æquale damnum patiarur? R. Tunc potiore conditionem esse Creditoris innocentis, quam debitoris nocentis.

CONFERENTIA XXXIV.

Quidam debitis gravatus, ut se ineptum reddat ad restitutionem, ingreditur Religionem: an rectè? R. Cum communiori & veriori sententia, gravatum ære alieno non posse ingredi Religionem, si probabiliter pu-

564

565

ret, se, manendo in saeculo, posse satisfacere
 Creditoribus, non vero in Religione; sive
 deinde sit debitor ex delicto, sive ex contractu,
 Ratio est: quia Religionem ingredi est de
 consilio, restituere autem alienum est de prae-
 cepto naturali, divinoque, ergo stante hoc
 utroque jure, ejusque obligatione, ingressus
 Religionis est illicitus ac inuiosus Creditori-
 bus: quia per eum debitor se reddit impo-
 tentem ad solvendum. Caeterum eius pro-
 fessio est valida, tamen Superior hoc sciens vi-
 detur se obligare ad permittendum tali subdito
 labores eos, quibus debita sua persolvere val-
 leat.

Quomodo.

De Debitore ex Contractu &
 re accepta.

CONFIDENTIA. XXXV.

465. **T**U locasti mihi equum: commodasti ve-
 stem: deposuisti pecuniam: Ego tibi
 haec omnia remisi per fidelem meum famulum
 qui in via omnibus spoliatus rediit. Teneor
 ad novam restitutionem.

R. Negative cum *Comm. DD. & Molin.*
Disp. 276. n. 12. Ratio est: Quia res domino
 suo perit: sed tu eras omnium istorum domi-
 nus, utpote debiti realis sive rei determinatae
 in individuo: igitur tibi perierunt, ut ego
 non

non amplius teneat ad restitutionem; Teneret autem, si debitum fuisset personale & indeterminatum (V. g. centum floren à te mihi mutuo dari) quia tunc fuisset ego dominus illius, & per consequens mihi perissent, non tibi. A vero si tu mihi famulum tuum misisses ad aufeendum debitum, & ille cum eo aufugisset, illud tibi perisset, & ego liber manerem; quia famulus à domino destinatus facit quasi unam personam cum domino, ideoque tradere rem tali famulo idem est, ac eam domino tradere, saltem tunc, quando ea non est debita ex delicto, de quo postea.

CONFERENCE. XXXXXVI.

De Debitore ex Voto.

Vovisti vel jurasti Deo Calicem aureum, aut certam pecuniam dare B. V. Enfidensi, misisti per virum fidelem putatum, sed ipse sibi retinuit: obligarisne alium mittere ad solvendum votum.

466.

R. *Cam Diana p. 10. tr. 16. resol. 97. Tambur. & alius*: minime. Ratio est: quia in re morali satis ex Dei benignitate, à te votum vel juramentum censendum est adimpletum, dum bona fide traderes calicem vel pecuniam tali homini.

CON.

CONFIDENTIA. XXXXVIII.

De Debitore ex delicto.

467. **Q**uando nuncius, per quem mittitur res restituenda ex delicto, designatur à creditore, & res casu, vel malitia nuncii, creditore non traditur, an debitor maneat de bl garu ad restitutionem. Certum est, eum adhuc obligari, si ipsemet tale nuncium elegerit, quia tunc delictum est causa, cur creditori res restituatur.

468. *R.* *Primo* Probabile est in foro Conscientie debitorem malæ fidei, qui misit debitum per nunciam, alioquin bonæ fidei, v.g. Confessarium, propter periculum infamiæ evitandum, si per infortunium latoris perierit, non obligari ad novam restitutionem; Ita Petr. Novar. cum alijs viris doctissimis ac religiosissimis. Ratio est: quia non est credendum, quod dominus rei non habuerit ratum dictum restituendi modum per Confessarium, maxime si debitor non potuerit id per se ipsum præstare sine jactura suæ famæ: & quia insuper fecit, quantum potuit: ergo in foro conscientie ad nil amplius obligari videtur. Ideoque pro foro externo, & fortè probabilius etiam pro foro conscientie sit.

R.lio

Res. 2da secunda : Probabilius est , debitorem ex delicto , etsi per Parochum aut Confessarium miserit debitum Creditori , si quomodocunque pereat [simili tamen casu non peritura apud dominum] non deobligari ab ulteriori restitutione. Est Patricio nostro verissima : pro qua refert Navar. utrumque , Tolet. Molin. Laym. &c. Ratio fundamentalis est : quia debitor ex delicto hoc ipso , quia injustè accepit ac detinuit rem alterius , est verà , & voluntaria causa damni alterius [sive deinde res sua , sive alterius culpa pereat] ita ut Dominus semper dicere possit , nisi delictum tuum præcessisset , res mea non periisset : ergo quocunque modo pereat , debitori ex delicto perit , consequenter hic nunquam liberatur à restitutione , licet eam tradiderit Confessario , & fecerit quantum in se est , & quantum potuit : hoc enim ipsum in tantum juvat , ut evitet novum peccatum non retinendi rem alienam , non item ; ut cum liberet ab obligatione orta ex primo delicto restituendi denuo : quia ex primo delicto semper obligatur ad servandum dominum indemnem cum effectu.

469

CONFERENCE, XXXVIII.

De Ordine inter Damnificant

SI plures concurrant ad idem damnandum , utpote Mandans , Consulens , Con-

470

V

lene

sentiens, Exequens, &c. Quis eorum tenetur ante alios facere restitutionem.

R. Prime: Quando inter Personas damnificantes est aliqua; penes quam extrat res ablata, vel quæ facta est ex ea ditior, illa ante omnes alias obligatur ad restitutionem, saltem, quoad illam partem, in qua facta est locupletior. Ita *Communis*. Ratio est: quia res aliena, vel effectus, quo quis ditior factus est ex ea, nullo justo titulo servari potest: ergo in omni casu restitui debet, consequenter habentem ante omnes alios obligatur ad restitutionem.

R. Secundo: Quando inter causas cooperantes est aliqua Mandans, illa tenetur præ cæteris ad restitutionem. Ita cum *D. Thoma q. 62. 47. à 7. Sylv. medin. & alii. Quia l. 37. ff. ad legem equitiam*. Definitur, quod liber homo, si iussu alterius injuriam dederit, actio erit eum eo, qui iussit, si ius habuit imperandi: quod si non habuit, cum eo erit agendum, qui fecit, id est, cum Executore. Et ratio est: quia causa præcipiens saltem moraliter est causa principalis, quæ per personam sibi subditam tanquam instrumentum operatur: Ergo principaliter danno causam dat, atque adeo principaliter obligatur ad ejus reparationem. Unde

R. Tertio: Mandantem sequitur proximè Executor: Patet ex *Lege cit. ff. ad legem aquilianam ibi, Cum eo erit actio, qui fecit*. Et Ratio est: quia

quia Executor immediate attingit damnatum :
Ergo post mandantem est causa principalis.
Sed ad quid , & quo ordine obligantur cæteri ,
Consulens , Consentiens &c.

R. Quarto ; Cæteri Concurrentes , in de-
fectum causæ principalis , omnes reque primo 473.
obligantur ad restitutionem. Ratio est : quia
nullus concurret ut instrumentum alterius ,
quilibet per se suo ordine , unus scilicet Execa-
torem instruendo , alter utilitatem ostendendo
tertius laudem promittendo : Igitur nullus præ
alio obligatur , adeoque omnes æqualiter.

CONFERENTIA XXXIX.

DEBITOR quidam habet multa debita , inter
quæ sunt aliqua realia , alia personalia ,
quorum aliqua sunt certa , alia incerta [id est]
aliquorum Creditores sciuntur , aliorum vero
non : Item alia ex contractu oneroso , alia ex 474.
gratioso : alia cum hypòtheca , alia sine hypo-
theca : quæ ergo præ alijs solvenda ?

R. Primo : Quando inter bona debitoris a-
liqua reperiuntur , quæ in se & substantia sua
extant , eorumque dominium est penes Cre-
ditorem , non vero debitorem illa debent om-
nium primo solvi ei , cujus sunt : Breuius :
Debitum reale est ante omnia alia solvendum.
Ita *Molin. D. 56. n. 29. Cajet. Medin. & alj.*
Ratio est : quia dominium talis debiti sem-
per mansit penes creditorem : ergo non potest
absque eius injuriâ alijs credi, quibus tradi ad

satisfaciendum ipsis exinde. Nec obstat, quod is ignorerur: quia dominus ignotus non est peioris conditionis, quam notus: quod si autem esset notus, res illi ante omnes restituenda esset: Ergo eodem modo ipsi primo restituenda est, quando est ignotus, saltem in pauperibus. *Confirm.* Creditor realis habet jus, & in rem ipsam debitam, & in ipsum debitorem, personalis autem Creditor solummodo in personam debitoris: Igitur ille huic præferendus est.

R. secundo: Quando debitor habet multa debita personalia, quorum aliqua sunt certa, 475. alia incerta (id est) aliquorum Creditores sciuntur, aliorum vero non, si non potest omnibus satisfacere, bene autem aliquibus, debita certa sunt prius solvenda, quam incerta. Est *Communis contra Molin. D. 64. 760. n. 2.* Ratio est: Quia bona seu debita incerta sunt restituenda pauperibus: sed certum est, pauperes non habere tantum juris in bona debitoris, quantum habent veri ac certi Creditores: ergo hi sunt illis præferendi.

R. Tertio: Debita ex contractu oneroso debent prius solvi, quam debita ex contractu gratuito. Est etiam *Com. cum Molin. cit.* Et ratio est: quia major ratio iustitiæ reperitur in contractu oneroso, quam gratuito, consequenter major etiam obligatio solvendi.

476. *R. Quarto:* Debitum ex delicto non est necessario prius solvendum, quam debitum ex

COR-

contractu absque hypotheca. Ita cum Molin. Lessius, Borac. & alij. Ratio est: quia nulla potest ostendi ratio, quare debitum ex contractu licito debeat post boni debito ex delicto, nisi quod hoc sit contractum cum majori injuria domini quam illud: hæc autem ratio nulla est, siquidem in restitutione non est spectandus modus injuriæ, sed inæqualiter in rebus acceptis; ne scilicet alienum retineatur invito domino: Igitur &c.

Dixi, absque hypotheca: Quando enim debitum est alteri per hypothecam obligatum, tunc is ratione hypothecæ habet aliquod jus reale in bonis debitoris, quale jus alter non habet, qui tantum est Creditor personalis non habens illam rem debitoris sibi immediata obligatam, sed solum personam debitoris, ideoque ille præferendus est juxta *L. Eos, Cod. qui potiores in pignore.*

R. s. In debitis pure personalibus nulla habenda est ratio vel ordo Prioris & posterioris. Ita Molin. D. 536. n. 41.

Ratio est: Quia Creditores merè personales habent æquale jus in personam debitoris: nec ex eo, quod unus sit alio tempore posterior, culpandus est: Igitur omnibus æqualiter facienda est restitutio ad ratam quantitatatis debiti, si bona non sufficiant ad satisfaciendum omnibus.

Dices: Regula juris est: Quia prior tempore

potior jure: ergo prior Creditor præferendus est tempore posteriori.

¶. Hinc Regulam solummodo valere in Creditoribus realibus, & habentibus hypothecam in eandem rem, non vero in Creditoribus purè personalibus. Sed

Replicabis: Hæc regula etiam valet in sponsalibus. Nam sponsalia priora præferuntur posterioribus: ergo non tantum de Creditoribus realibus intelligenda est. ¶. *Neg Conseq.* Tum quia in sponsalibus est debitum reale (ubi enim persona promissa pro re accipitur) tum etiam, quia quando eadem indivisibilis res pluribus promittitur, sine dubio ille potius jus habet, cui prius promittitur, ut fit in sponsalibus hoc autem non fit in debitis personalibus: Igitur, &c.

CONFERENTIA. L.

De Differenda Restitutione.

477. Circa hunc Titulum ponit *Scotus 4. disp. 15. q. 2. a. 4.* Regulam universalem. Quotiescunque Dominus, seu creditor rationabiliter contentus esse debet, quod restitutio differatur, vel omittatur, poterit differri, vel omitti, licet ille re ipsa invitus sit. Quæritur ergo, an ea universaliter vera sit.

RESOLUTIO prima: Restitutio licite differtur. I. Quando debitor inculpabiliter ignorat, rem esse alienam aut obnoxiam restitutioni, usquedum incipiat dubitare. Patet ex ter-

minis. II. Quando debitor non habet, unde solvat, quia impossibilem nulla est obligatio. III. Quando debitor non potest restituere, nisi cum animæ, corporis, famæ, libertatis, status justè acquisiti, aut bonorum temporalium majori jactura, vel damno graviore, quam sit commodum ex restitutione domino proventurum. Ratio est: quia in his omnibus creditor sanæ mentis non potest esse rationabiliter invitus differri sibi restitutionem: siquidem ratio naturalis dicitur, bona inferioris ordinis, aut certe minorâ, cedere debere bonis ordinis altioris & longè majoribus. IV. Denique quando restitutio statim faciendâ cederet in idamnum creditoris, tertij, Reipubl. ob eandem rationem. Unde pro particulari fit.

RESOLUTIO secunda: quando debitor solutis debitis lapsurus est in desperationem, aut sustentationem mediis illicitis quæsiturus, uxor & filia præ inopia se prostituerunt, filij latrones futuri &c. potest licitissimè differre restitutionem. Item, si homo nobilis, dimisso omni famulatio, divendita omni supellestili ac domo deberet alijs servire, artem mechanicam exercere, mendicare &c.

RESOLUTIO tertia: Secus dicendum, quando debitor statum suum inique comparavit, v.g. mercator nobilem, per fraudes, dolos, usuras, furta, rapinas, &c. Talis enim non manet de obligatus à restitutione maturandâ, etiam cum

jaetura talis status injuste de alieno acquisitus cum hoc non sit cadere statu suo, sed potius ad priorem sibi debitum statum redire, etiam usque ad mendicitatem, si prius talis fuerit, salva solummodo extrema necessitate, nisi si creditor in eandem incideret per non restitutionem, quia tunc videretur Innocens præponendus iniquo possessori, si tamen ita est ob auctoritatem plurimum DDum in contrariam.

CONFERENTIA. LI.

CErrum est, omnes causas, ob quas licite potest differri restitutio, etiam probare, eam posse omnino omitti, si durant perpetuo. An autem præter illas aliæ aliquæ dentur, quæ 480. liberant debitorem ab omni restitutione, hic resolvendum est.

RESOLUTIO : Tales causæ sunt. I. Releuatio debitorum in specie sine omni culpa debitoris, interitus. II. Remissio Creditoris. III. Compensatio facta. IV. Præscriptio legitima & iusta Judicis sententia. V. Cessio bonorum. Ita Com. DD. & patet ex Regula Scoti, ubi supra quia ejusmodi causis subsistentibus creditor non potest esse rationabiliter inuitus, si omittatur restitutio.

481. Porro I. Causa valet solummodo in debitore bonæ fidei : & malæ fidei tunc tantum, quando res casu apud ipsum sperit, similiter certo peritura apud dominum, de quo supra.

II. Causa

II. **Causa etiam non valet**, quando remittens vel condonans non habet liberam administrationem bonorum, ut filiusfamilias, pupillus, Religiosus, &c. Item quando Lex obstat: ut si Judex delegatus aliquid accipiat à partibus contra præscriptum *Cap. Statutum. de re scriptis in 6.* & si Episcopus visitans Ecclesias præter necessarium victum aliquid acceperit, *C. 5. & 6. de censibus & actionibus in 6.*

III. **Causa requirit**, ut remissio fiat libere, & sine vi vel fraude, est enim species donationis, quæ debet esse libera; alias non tollit obligationem restitutionis.

IV. **Præscriptio legitima**, bona fide remeato tempore possessam, publica auctoritate transfert in possessorem.

V. **Causa**, cessio bonorum non excusat in conscientia Debitorem, nisi is fiat vere impotens: videntur ergo debitores illi, qui, antequam cedant rebus, pretiosiora abscondunt; ex quibus proinde obligantur satisfacere Creditoribus in foro conscientie, in quantum possunt, servatis solummodo ad vitam necessariis.

De scandalo alteri dato.

CONFIDENTIA. LII.

Qui scandalizat vel inducit alium ad peccatum grave, quod alias non erat commissurus

482

V 5

rus